

Daniel Podoliński
Uniwersytet w Białymstoku

Wykładniki zaimkowe kategorii neutrum w różnych odmianach języka francuskiego

Konstrukcje nieosobowe od dawna były przedmiotem zainteresowania językoznawców, jednak żaden opis tego zjawiska nie jest definitywny. W niniejszym artykule skupię się na niektórych aspektach kategorii neutrum w języku francuskim, zwłaszcza na zaimkowym wykładniku tej kategorii. W pierwszej części artykułu omówię zastosowanie zaimka *il* z niektórymi czasownikami francuskimi oraz konkurencyjne użycie zaimków *il* i *ça*. W dalszej analizie przedstawię sposób funkcjonowania i różne możliwości użycia zaimków wskazujących nijakich (*pronoms démonstratifs neutres*). Szczególną uwagę zwrócę na zaimek *ça*, który we współczesnym języku francuskim cieszy się dużą popularnością. Najczęściej pojawia się w mowie dzieci i młodzieży, w reklamie i piosence. Artykuł niniejszy zamknę omówieniem funkcjonowania w tekstach zaimka nieosobowego *le* – jego miejsca w wypowiedzi oraz przykładów ekwiwalencji z zaimkiem *ça*.

W łacinie klasycznej istniały trzy rodzaje rzeczowników: męski, żeński i nijaki. Każdy z nich posiadał własny wzór deklinacji. W miarę upływu czasu i zachodzących w języku łacińskim przemian rodzaj nijaki stopniowo zanikał na rzecz pozostałych dwóch (w łacinie ludowej istniały już tylko dwa rodzaje: męski i żeński). Pod koniec epoki łacińskiej rodzaj nijaki został zastąpiony przez formy rodzaju męskiego i żeńskiego: forma liczby mnogiej rodzaju nijakiego została zastąpiona w języku francuskim formą liczby pojedynczej rodzaju żeńskiego (np. *folia* – *une feuille*), niektóre rzeczowniki rodzaju nijakiego przybrały rodzaj męski (*vinum* – *le vin*).

We współczesnym języku francuskim wszystkie rzeczowniki mają rodzaj męski bądź żeński. Neutrum nie jest zatem w tym języku kategorią

morfologiczną, nie może być selektywną formą rzeczownika ani fleksyjną postacią przymiotnika. Należy jednak stwierdzić, że neutrum jako kategoria semantyczna nadal istnieje. W języku francuskim przypisuje się pewne szczególne formy zaimków – *ce, cela, ça* – obiektom nienazywanym. Formy te łączą się z określeniami w rodzaju męskim (*masculin non-oposable*). W takich sytuacjach brak jest opozycji pomiędzy rodzajem męskim i żeńskim. Zaimki *ce, cela, ça* występują w funkcji elementu wprowadzającego anaforę w zdaniu lub wypowiedzi: *Ce que tu me dis, c'est intéressant / ça n'est pas intéressant*. W tym przypadku zarówno *ce* jak i *ça* zastępują konkretne wypowiedzi. Jako że nie odnoszą się do rzeczowników określonego rodzaju, nazywa się je zaimkami nijakimi (*pronomes neutres*). Współczesny język francuski korzysta z możliwości, które oferuje mu kategoria neutrum.

1. Zastosowanie niektórych czasowników francuskich z zaimkiem nieosobowym *il* i *ça* w języku literackim i mowie potocznej

Zupełnie innym w stosunku do zaimków wskazujących nijakich typem zaimka jest *il*. O ile uważany za konkurencyjny w stosunku do *il* zaimek *ça* jest w stanie przeobrazić zdanie osobowe w nieosobowe, *il* nie ma już tej właściwości. Najczęściej używany w wyrażeniach odnoszących się do zjawisk meteorologicznych, zaimek *il* kojarzony jest z takimi czasownikami, jak: *pleuvoir* 'padać' – o deszczu, *venter* 'wiać', *neiger* 'śnieżyć'. Językoznawcy nie są zgodni co do funkcji *il* w zdaniu takim jak *Il pleut* 'pada'. Według Ch. Bally'ego i L. Spitzera (por. Hilty 1959: 241–251) zaimek nieokreślony *il* jest rzeczywistym zaimkiem zastępującym podmiot i odnoszącym się do „czegoś”. Nazywają go „le grand neutre de la nature” – wielkim neutrum natury odnoszącym się do zjawisk realnych.

We współczesnych teoriach językoznawczych dotyczących zagadnienia nieosobowości zakłada się, że zaimek *il* jest pozbawiony znaczenia i klasyfikuje się go jako niereferencyjny, tj. nieodnoszący się do żadnego realnego podmiotu (zob. na ten temat: Grevisse 1986). Zaimek ten zajmuje pozycję podmiotu syntaktycznego, lecz jest właściwie morfemem fleksyjnym wskazującym na rodzaj i liczbę czasownika. To, że zaimek występujący w zdaniu *Il pleut* w funkcji podmiotu nie może być opisany za pomocą wyrażenia *c'est celui qui...* 'to ten, który', wystarczy, żeby dowieść, że czasownik jest nieosobowy lub wyklucza wszelkie odniesienie do podmiotu.

Biorąc pod uwagę inny przykład: *Il fait du vent* lub *Il vente*, zauważamy, że chociaż *le vent* 'wiatr' odnosi się do konkretnego zjawiska znanego nam z meteorologii, to w zdaniach tych zaimek *il* nie reprezentuje żadnego konkretnego podmiotu.

Głównym konkurentem zaimka *il* jest popularne w mowie potocznej słowo *ça*. Dzięki powszechnemu użyciu *ça* współczesny język francuski oferuje użytkownikom wyrażenia krótkie i ekspresyjne:

- *ça siffle* ‘świszcze, syczy’,
- *ça souffle* ‘wieje’,
- *ça gronde* ‘huczy, grzmi’,
- *ça cartonne* ‘to się pakuje’,
- *ça bouchonne* ‘to się gniecie’ etc.

które pokazują wyraźnie, że *ça* ma moc depersonalizowania czasownika, a więc tworzy zwroty pozbawione podmiotu syntaktycznego. Język francuski obfituje w konstrukcje nieosobowe powstałe z użyciem zaimka *ça*. Należy jednak rozróżnić *ça nieosobowe*:

- *ça se bagarre* ‘kłóć się’,
- *ça pleut* ‘pada’,
- *ça rafraichit* ‘oziębia się’,

i *ça* referencyjne (w funkcji katafory lub anafory):

- *Ça existe des voitures d'occasion* (dosłownie: *To istnieje, okazyjne samochody ‘okazyjne samochody jednak istnieją’*),
- *Ça m'étonnait que tu aies ce courage* (dosłownie: *To mnie zdziwiło, że zdobyłeś się na taką odwagę ‘zdziwiło mnie to, że zdobyłeś się na taką odwagę’*),
- *Ça l'amusait d'avoir une fille* (dosłownie: *To go cieszy, posiadanie córki ‘posiadanie córki go cieszy’*).

Drugi z przytoczonych powyżej zestaw przykładowych użyc zaimka *ça* to bezpośrednia dyslokacja pomiędzy zaimkiem a tym, do czego rzeczywiście się odnosi: *ça – des voitures d'occasion*, *ça – tu aies ce courage*, *ça – avoir une fille*. W takim przypadku *ça* ma funkcję kataforyczną bądź anaforyczną. Jego rolą jest nawiązanie do wyrażenia występującego przed nim lub po nim w kontekście wypowiedzi. Powyższe przykłady ilustrują nieosobowe zastosowanie zaimka. Morfem *ça* nie odnosi się do żadnego podmiotu, pozostaje niereferencyjny.

Należy tu przytoczyć inną hipotezę stawianą przez współczesnych językoznawców, dotyczącą statusu zaimków *il* i *ça* w zdaniu. Niektórzy z badaczy dowodzą, że *ça* posiada charakter czysto referencyjny. Według nich nie istnieje *ça* nieosobowe w dzisiejszym francuskim. Zupełnie inaczej niż w przypadku nieosobowego i pustego semantycznie *il*, *ça* jest referencyjne – odnosi się do podmiotu. W zdaniach takich jak *Ça pleut* ‘pada’ lub *Ça tonne* ‘grzmi’, *ça* odnosi się do deszczu lub do grzmotów. Jak zauważa jednak Michel Maillard (1985), to nie grzmoty grzmia, lecz dlatego, że grzmi, słychać grzmoty.

Według mnie zdania *Il pleut* i *Ça pleut* są ekwiwalentne; oba zaimki: *il* i *ça* są puste semantycznie. *Ça pleut* jest bardziej potoczne i zdecydowanie bardziej ekspresyjne. Ciężar afektywny stwierdzenia, że pada, jest często

uwarunkowany siłą opadów. Chcąc orzec po prostu, że pada deszcz, powiemy najczęściej *Il pleut*. Jeśli jednak chcemy zaznaczyć, jak intensywne są opady i jak bardzo nas samych to dotyka, częściej powiemy *Ça pleut*, jak w zdaniach:

- *Comme ça pleut!* ‘ale leje!’
- *Ça pleut par baguets.* ‘leje jak z cebra’.

Zauważono, że zaimek *ça* dominuje nad zaimkiem *il* zwłaszcza w języku mówionym. Michel Maillard (1985: 86–89) zauważył, że forma *il* w funkcji zaimka nieokreślonego wybierana jest najchętniej przez ludzi wykształconych, zaś robotnicy nie używają jej prawie nigdy. Pierwsi mają tendencję do unikania zaimka *ça*, podczas gdy drudzy korzystają z niego bardzo chętnie. W języku mówionym zaimek *il* jest powszechnie pomijany. Szacuje się, że w około 80% przypadków, por.:

- *C’était plus commode ainsi, faut l’avouer* ‘to jednak było wygodniejsze, trzeba przyznać’,
- *Dans ce métier d’être tué, faut pas être difficile, faut faire comme si la vie continuait.* ‘w całym tym zawodzie bycia zabijanym nie trzeba utrudniać, trzeba żyć tak, jakby życie wciąż trwało’.

Podkreślimy, że również w języku mówionym często pojawiają się zwroty takie, jak: *y a 9 ans* (zamiast *il y a 9 ans* ‘dziewięć lat temu’), *faut pas y aller* (zamiast *il ne faut pas y aller* ‘nie można tam iść’), *s’agit de commencer* (zamiast *il s’agit de commencer* ‘chodzi o to, żeby zacząć’). Rozważając zatem konkurencyjne użycie zaimków *il* i *ça* w konkretnych kontekstach, przyznajemy rację Maillardowi (1985: 37), który twierdzi, że za każdym razem, kiedy nieodmienne, nieosobowe *il* nie może być pominięte (jak w zdaniu *Il pleut* – ‘pada’) może być ono zastępowane zaimkiem *ça* (*Ça pleut*). I za każdym razem, kiedy *il* nie może być zastąpione przez *ça* (*Il faut* ‘trzeba’), może być pominięte (*Faut le faire*).

Czasowniki występujące z zaimkiem nieosobowym *il* przedstawię z uwzględnieniem ich znaczenia. Pierwszą i niewątpliwie najbardziej liczną grupę czasowników stanowią te odnoszące się do zjawisk meteorologicznych jak wspomniane już *neiger* ‘śnieżyć’ czy *venter* ‘wiać’. Istnieją jednak wśród nich takie, które wyróżnia specyficzna fleksja. Czasownik *geler* ‘ścinać lodem’ w konstrukcji *il gèle* ‘jest mroźno’ jest czasownikiem nieosobowym. Przestaje być jednak nieosobowy w użyciu z zaimkiem pierwszej osoby liczby pojedynczej: *je gèle*, zyskując jednocześnie inne znaczenie ‘marznąć’. Podobnie rzecz się ma z przytoczonym przeze mnie wyżej czasownikiem *pleuvoir* ‘padać’ (o deszczu). W zasadzie jest on czasownikiem nieosobowym, defektywnym, jednak we frazeologizmach zyskuje formy fleksyjne nieprzystługujące czasownikom nieosobowym: *Les mousselines pleuvaient abondamment devant les fenêtres* ‘muśliny spływały obficie u okien’.

Przykład czasownika *pleuvoir* skłania do refleksji nad użyciem innych czasowników nieosobowych (występujących z zaimkiem nieosobowym *il*

i konkurencyjnym *ça*) w konkretnych kontekstach. Obserwując potoczne i literackie użycie języka francuskiego, łatwo zauważyć, że istnieją przykłady czasowników nieosobowych, które stosowane zwłaszcza w związkach frazeologicznych, przybierają formy liczby mnogiej bądź też odmieniają się w trybie rozkazującym. Jednym słowem zyskują postać, która nie wynika z ich natury. Przytoczony powyżej czasownik *pleuvoir*, występujący w trzeciej osobie liczby mnogiej, to tylko jeden z wielu przykładów. W zdaniu: *Des pétales neigent sur le tapis* 'płatki spadają na dywan', nieosobowy czasownik *neiger*, stosowany tradycyjnie z zaimkiem *il*, zyskuje formę trzeciej osoby liczby mnogiej.

Przykłady przytoczone powyżej wskazują na wielopoziomowość zjawiska nieosobowości w języku francuskim. Możemy ją rozpatrywać na poziomie wykładników zaimkowych (*il/ça/cela*) bądź w odniesieniu do znaczenia czasowników, prymarnie klasyfikowanych jako nieosobowe – nieodnoszące się do żadnego konkretnego podmiotu w naturze i uzgadniane w liczbie i osobie z zaimkiem nieokreślonym.

Uznaliśmy wstępnie, że największą grupę czasowników nieosobowych stanowią leksemy o znaczeniu meteorologicznym. Zauważyć jednak należy, że istnieje grupa wyrazów posiadających wszystkie formy fleksyjne, które w połączeniu z zaimkiem *il* zyskują użycia nieosobowe. Przytoczę tu dwa z nich: *être* 'być' i *faire* 'robić'. Spójrzmy na zdania:

- *Il est de toute évidence que...* 'oczywiste jest, że...'
- *Il est bien de....* 'dobrze jest...'
- *Il n'est rien d'aussi beau.* 'nie ma nic piękniejszego'.

We wszystkich powyższych użyciach forma *est* występująca z zaimkiem *il* jest nieosobowa. Ten przykład dowodzi pewnej ekwiwalencji pomiędzy językiem polskim i francuskim. W polskim przekładzie czasownik występuje także w nieosobowej formie. Inaczej rzecz się ma w przypadku leksemy *faire* robić:

q) *Faire* + przymiotnik:

- *Il fait beau* 'jest ładnie'

r) *Faire* + rzeczownik:

- *Il me fait plaisir* 'jest mi przyjemnie'
- *Ça me fait chier* 'wkurza mnie to'.

Pomimo że zdania w wersji polskiej także pozostają nieosobowe, brak tu ekwiwalencji znaczeniowej. W żadnym przypadku czasownik *faire* nie został przełożony na język polski w swoim podstawowym znaczeniu 'robić'.

Zjawisko nieosobowości często służy też jako zabieg stylistyczny. Przyjrzyjmy się zdaniu: *Il est arrivé des étudiants* 'studenci przyszli'. Czasownik *arriver* 'przybywać' został użyty z zaimkiem nieosobowym *il*. Nieosobowa odmiana czasownika *arriver* niweluje podmiot, pozwala uwypuklić, podkreślić walor czynności wyrażonej czasownikiem.

2. Funkcje zaimków wskazujących nijakich *ça* i *cela*

Zaimki wskazujące wskazują osobę lub rzecz w przestrzeni. Mogą się również odnosić do osób lub zjawisk, których nazwy w danym kontekście występują przed nimi (funkcja anaforyczna) bądź po nich (funkcja kataforyczna). Słownik języka polskiego (www.sjp.pwn.pl) podaje następującą definicję: «zaimek wskazujący na przedmioty, cechy, osoby z otoczenia rozmówcy lub wspomniane wcześniej w tekście». Słowa takie mają swój konkretny rodzaj (męski lub żeński), jednak w języku francuskim występują również zaimki wskazujące nijakie: *ce*, *ceci*, *cela*, *ça*. Nie jest możliwe omówienie w krótkim tekście wszystkich aspektów użycia zaimków wskazujących nijakich. W niniejszym artykule skupiam się na opisie zaimka nijakiego *ça*. Pokróćce jedynie omówię konkurencyjne użycie jego literackiego odpowiednika *cela*. Następnie przeanalizuję użycie *ça* we współczesnym języku francuskim w dyskursie dzieci i nastolatków, w reklamie i piosence, by zamknąć tę część artykułu analizą występowania zaimka *ça* we frazeologizmach.

2.1. Konkurencyjne użycie zaimków *ça* i *cela* we współczesnym języku francuskim

Zwykło się uważać, że w języku francuskim forma *cela* dominuje w języku pisanym, zaś *ça* w języku mówionym. *Ça* pojmowane w ten sposób zyskuje status potocznego wariantu zaimka *cela*. Obserwując jednak codzienne użycie języka francuskiego, zauważamy, że *ça* jest częściej stosowany niż *cela* nie tylko w luźnych wypowiedziach, ale także w dialogach literackich bądź teatralnych. W rezultacie, w języku francuskim liczy się, że *grosso modo* na jedno *cela* przypada około stu *ça*.

Zacytujmy w tym miejscu przykłady wyrażań, w których *cela* jest jedyną możliwą formą zaimka wskazującego nijakiego. Istnieje pewna liczba związków wyrazowych, pochodzących z języka starofrancuskiego, zawierających wyłącznie słowo *cela* w funkcji wykładnika nieosobowości:

- *Qu'à cela ne tienne* 'nieważne',
- *Cela que...* 'stąd właśnie',
- *Si cela est... / était...* 'jeśli to jest.../ było...',
- *Cela étant...* 'niemniej jednak'.

Zauważamy również, że zastosowanie *ça* jest jedyną możliwością, gdy w grę wchodzi zjawisko nieosobowości bądź nieokreśloności:

- *Ça sentait le bois et l'eau (...)* *ça avait l'air d'une odeur de fleur et ça scintillait comme une étoile* 'pachniało lasem i wodą (...) miało zapach kwiatów i migotało niczym gwiazda',

- *Ça semblait un cavalier debout sur la cime avec son manteau gonflé du vent. Ça pouvait être un arbre* ‘wydawało się, że jeździec stoi na górze, a jego płaszcz jest wydufany wiatrem. Mogło to być drzewo’.

Oto kilka przykładów frazeologizmów:

- *Ça va chier* ‘wkurza mnie to’,
- *Ça va barder* ‘będą kłopoty’,
- *Ça boume* ‘zgoda, pasuje mi to’,
- *Ça baigne* ‘wszystko OK, nie ma problemu’,
- *Ça craint* ‘to nudne’,
- *Comment Ça va? Ça va bien. Ça va mal* ‘jak ci idzie? wszystko dobrze. wszystko źle’.

Czasami *ça* odnosi się do człowieka:

- *Ça se fond pas un homme* ‘człowiek, to się nie topi’,
- *Les femmes, ça a toujours un coin où, en appuyant, ça pleure* ‘kobiety, to ma zawsze guzik, który naciśnięty sprawia, że to płacze’,
- *Les mamans, ça pardonne toujours* ‘mamy, to zawsze wybacza’.

Zdania zacytowane powyżej mają funkcję denotacyjną (oznaczającą), Zaimek wskazujący nie wprowadza tu żadnego wydźwięku, ani pozytywnego, ani negatywnego, raczej służy generalizacji. Zdarza się jednak, że *ça* wprowadza negatywną konotację:

- *Les Arabes (ils) ont des familles nombreuses.* / Arabowie mają liczne rodziny. – zdanie oznajmujące,
- *Les Arabes, ça a des familles nombreuses.* Dosłownie: Arabowie, to ma liczne rodziny – możliwy wydźwięk pejoratywny, rasistowski,
- *Les enfants, ça salit.* Dosłownie: Dzieci, to brudzi – wydźwięk pejoratywny.

2.2. *Ça* w dyskursie dzieci i nastolatków

Ponieważ niniejsza praca ma na celu opisanie najczęstszych sposobów realizacji kategorii neutrum w języku francuskim, poświęcam nieco więcej miejsca omówieniu zaimka *ça* by zdać sprawę z wielkiej produktywności tego morfemu.

W potocznym języku mówionym *ça* może odnosić się właściwie do wszystkiego: osób, rzeczy, zwierząt. W dziecięcym systemie semantycznym *ça* używane jest do opisanego tego, co nowe lub trudne do wyrażenia.

Ça ściąga uwagę innych:

- *Donne ça!* – ‘daj to’,
- *Regarde ça!* – ‘patrz na to’.

Ça pomaga postawić pytanie:

- *Qu'est-ce que c'est, ça, papa?* – 'co to takiego, tato'?

Ça pojawia się wtedy, gdy dziecko chce dokonać generalizacji lub objaśnić znaczenie jakiegoś słowa:

- *Un zizi, ça sert à faire pipi debout.* – 'susiak? to coś co służy do robienia siku na stojąco',
- *L'argent, ça sert à avoir des soucis.* – 'pieniądze? to służy do posiadania kłopotów',
- *Les crocodilles, ça s'appelle comme ça parce que ça croque les enfants...* – 'krokodyle? to się tak nazywa, bo pożera dzieci'.

W dziele *Comment ça fonctionne* (1987) M. Maillard przedstawia interesującą analizę problemu. Autor zauważa, że młodzież posiada swój własny język (sociolekt) kształtowany pod wpływem mediów, reklam oraz masowych zapożyczeń z języka angielskiego. W mowie tej grupy użytkowników języka *ça* staje się składnikiem pewnej liczby wyrażzeń, których oryginalność zaskakuje dorosłych.

- *Toi et moi ça colle* – dosł.: Ty i ja, to się klei 'rozumiemy się',
- *Avec nos vieux, ça baigne (dans l'huile)* – dosł.: Z naszymi starymi to pływa, 'rozumiemy się',
- *Ça boume* – boumer – czasownik defektywny (3 os. L poj.) – 'w porządku, pasuje',
- *Nous deux, ça coince* – dosł.: My dwaj, to się klinuje – 'słabo się rozumiemy',
- *Alors, ça vient, Sylvain?* – dosł.: Idzie się? – 'ty idziesz?'.

2.3. Ça w języku reklamy

Język reklamy tworzony jest często tak, by imitować sposób mówienia młodzieży. Slogany reklamowe docierają do nas za pomocą środków zarówno akustycznych (radio telewizja), jak i pisanych. Hasła, które czytamy w ogłoszeniach bądź na billboardach, przyczyniły się bardzo do upowszechnienia zaimka nijakiego *ça* w tekstach pisanych w języku francuskim. Aby zilustrować ten fakt, zacytujmy kilka przykładów:

- *Tourpet: ça décape et ça décolle à fond.* 'Tourpet: to zbiera i czyści dokładnie',
- *Le „lit-clap” ça dégage.* 'składane łóżko, to porządkuje',
- *La chirurgie esthétique... ça change tout.* 'chirurgia estetyczna... to zmienia wszystko',
- *Dans un verre d'Hepar il n'y a rien à voir, mais à force d'en boire, ça finit par ce voir* 'w szklance Hepar nie ma nic do zobaczenia, ale z powodu picia kończy się to, co widać',
- *Deux jours à Seville, ça vous barberait?* 'dwa dni w Sewilli, to by was znudziło?'.

Poniżej prezentuję hasła reklamowe z użyciem zaimka nijakiego *ça* w połączeniu z obrazem:

2.4. Ça w piosence i we frazeologizmach

Śpiewający po francusku przyczynili się w znacznym stopniu do popularyzacji języka potocznego. To między innymi Gainsbourg, Lavilliers,

Renauld, Goldman. La Compagnie Créole to grupa muzyczna grająca muzykę pop z Gujany Francuskiej i Antyli Francuskich. Grupa powstała w 1980 roku. Zespół na początku śpiewał w języku kreolskim, jednak po pewnym czasie zaczął śpiewać wyłącznie po francusku. Najbardziej znaną piosenką w Polsce w latach osiemdziesiątych była „Santa Maria de Guadeloupe”. W cytowanym niżej tekście zwracają uwagę prosta składnia i leksyka z języka potocznego:

*Ça fait rire les oiseaux. Ça fait chanter les abeilles.
 Ça chasse les nuages. Et fait briller le soleil.
 Ça fait rire les oiseaux. Et danser les écureuils.
 Ça rajoute des couleurs. Aux couleurs de l'arc-en-ciel.
 Ça fait rire les oiseaux. Oh, oh, oh, rire les oiseaux
 Ça fait rire les oiseaux. Oh, oh, oh, rire les oiseaux.
 Une chanson d'amour. C'est comme un looping en avion:
 Ça fait battre le cœur. Des filles et des garçons.
 Une chanson d'amour. C'est l'oxygène dans la maison.
 Tes pieds n'touch'nt plus par terre.*

Podam tutaj kilka przykładów frazeologizmów francuskich, w których występuje zaimek wskazujący nijaki *ça*. Wszystkie przykłady zaczerpnąłem z pozycji: „Dictionnaire des Expressions et Locutions figurées”, wyd. w 1979 r.

- *Ça traîne les rues, ça traîne partout* – ‘to jest bardzo powszechne / rozpowszechnione’,
- *Ça va pas la tête?* – ‘jesteś głupi?’,
- *Ça fait rue Michel* – ‘wystarczy, już dość’,
- *Ça ne casse rien* – ‘nie ma w tym nic szczególnego’,
- *Ça va tout seul* – ‘sukces bez większego wysiłku’,
- *Ça fait ma balle* – ‘to mi pasuje’,
- *Ça ne mange pas de pain* – ‘to nie powoduje wydatków’,
- *Ça va cheir, ça va barder* – ‘będzie z tego kłótnia’.

Przeprowadzona powyżej analiza pokazuje, że wykładniki zaimkowe kategorii neutrum występują zarówno w pozycji anaforycznej, jak i kataforycznej.

Zaimki nijakie *ça* i *cela* są najczęściej wyrażeniami anaforycznymi. W zależności od długości kontekstu, do którego się odnoszą, mogą występować jako segmentalne (*segmentaux*) lub streszczające (*résumptifs*). *Ça* i *cela* mogą również funkcjonować jako wyrażenia kataforyczne. Podobnie jak w przypadku anafory, także w kataforze mamy *ça* i *cela* segmentalne i streszczające. Jeżeli odnoszą się one do całego tekstu, który następuje po nich, mówimy o kataforze narracyjnej.

3. Funkcje zaimka *le* w języku literackim i w mowie potocznej

Le jest zaimkiem trzeciej osoby. Słowo to ma najczęściej na celu reprezentowanie podmiotu lub zaimka osobowego w funkcji podmiotu występującego w poprzedzającym kontekście. *Le* odnosi się zatem do elementu wypowiedzi, reprezentuje „coś”. Jest ono również streszczające, ponieważ jego nadrzędnym celem jest reprezentowanie, streszczenie w jednej sylabie całości wypowiedzi.

Na wzór łaciński francuskie zaimki osobowe zachowały różne formy w zależności od liczby i rodzaju. Zacytujmy zatem trzy przykłady *le* odmiennego:

- *Je la regarde* ‘patrzę na nią’,
- *Je le vois* ‘widzę go’,
- *Je les aime* ‘kocham je’.

Le może być też zaimkiem nijakim, nieodmiennym:

- 1) reprezentuje myśl wyrażoną czasownikiem lub całym zdaniem i znaczy niemal tyle co *cela*:
 - *Ne pleurnichez pas. Je vous le répète, je vous le conseille, je vous l'ordonne* ‘przestańcie biadolić; powtarzam wam to, ja wam to radzę i nakazuję’.
 - *Elle ne veut pas que j'espere, elle me l'interdit* ‘nie chce, bym miał nadzieję, zakazała mi tego’,
 - *Car enfin, je vous le demande, pourquoi vous brossez – vous les dents?* ‘zapytam was o to, dlaczego nie myjecie zębów?’;
- 2) reprezentuje całość cech:
 - *On est militaire ou on ne l'est pas* ‘jest się wojskowym albo się nim nie jest’,
 - *Il l'était hier, il l'était cette nuit* ‘był nim wczoraj, był nim tej nocy’,
 - *Êtes – vous étudiante? – Non, je ne le suis pas* ‘jest pani studentką? Nie, nie jestem nią’,
 - *Vous êtes courageux, vous l'êtes même beaucoup* ‘jest pan odważny, jest nim pan nawet bardzo’;
- 3) występuje bardzo często z wyrażeniami: *plus que* (bardziej niż), *moins que* (mniej niż), *mieux que* (lepiej niż):
 - *Tu vas mieux que je ne le pensais* ‘masz się lepiej niż sądziłem’,
 - *Il est plus triste qu'il ne l'était hier* ‘jest smutniejszy niż wczoraj’.

Zauważmy, że w mowie potocznej *le* zanika prawie zawsze:

 - *Tu vas mieux que je ne le pensais* ‘idzie ci lepiej niż sądziłem’,
 - *Il est plus triste qu'il n'était hier* ‘jest bardziej smutny niż wczoraj’.

Omówione przeze mnie wyżej zaimki *ça* i *cela* mogą występować w języku francuskim jako ekwiwalenty zaimka *le*. Należy jednak zauważyć, że zaimek nieokreślony *le* przeważa w języku pisanym, podczas gdy *ça* występuje

raczej we francuskim mówionym. Zastępując bezpośrednio wyrażenie, do którego się odnosi, *ça* zajmuje pozycję swego nominalnego odpowiednika:

- *Je sais la nouvelle – je sais ça* ‘znam tę nowinę / znam to’,
- *J’adore le gâteau au chocolat – j’adore ça* ‘uwielbiam ciasto czekoladowe / uwielbiam to’,

podczas gdy *le*, przedczasownikowe w ogólnej definicji, wymaga przesunięcia w szyku zdania:

- *L’endroit te semble familier? Je ne dis pas ça* ‘miejsce wydaje ci się znajome? Nie twierdzę tego. ‘Ale: *Je ne le dis pas*,
- *Aide-moi d’abord. Puis nous partirons ensemble. Tu le promets?* ‘najpierw mi pomóż a potem wyjedziemy razem. Obiecujesz mi to? ‘. Ale: *Tu promets ça?*

Oba zaimki, *le* i *ça*, mogą funkcjonować w zdaniu obok siebie w przypadku uwypuklenia części przekazu: *On ne voit pas toujours les gens qui sont devant vous, tu le sais, ça?* ‘nie zawsze widzimy ludzi, którzy są przed wami, wiesz to?’

W przypadku trybu rozkazującego miejsce obu tych zaimków w zdaniu jest takie samo:

Fais – le pour moi.

Fais ça pour moi.

Obecność zaimkowych wykładników nieosobowości w języku francuskim, zarówno literackim, jak i mówionym, w reklamie i piosence, w socjolekcie dzieci i nastolatków dowodzi, że użytkownicy współczesnej francuszczyzny chętnie korzystają z szerokiej możliwości, jakie oferuje im kategoria neutrum. Zdają sobie sprawę, że powyższa analiza nie wyczerpuje problematyki zastosowania zaimków wskazujących nijakich w języku francuskim. Może jedynie posłużyć za punkt wyjścia do dalszych analiz językoznawczych.

Literatura

- Grevisse, M. 1986, *Le bon usage*, Paris-Gembloux.
- Hilty, G. 1959, *Il impersonnel*, «Français moderne» nr 10.
- Maillard, M. 1987, *Comment ça fonctionne*, Université de Paris X-Nanterre.
- Maillard, M. 1985, *L’impersonnel français de «il» à «ça»*, [w:] *Autour de l’impersonnel*, red. J. Cocheyras, Grenoble.

Słowniki

- Dictionnaire des Expressions et Locutions figurées*, red. A. Rey I S. Chantreau, Paris, 1979.
- SJP PWN – *Słownik Języka Polskiego PWN*, online: www.sjp.pwn.pl.

Pronominal markers of the neuter gender in different varieties of French

Summary

The subject of the article is the neutrum category in modern French and its pronominal pronouns. The text examines the use of French pronouns in non-personal constructs. The main part describes the use of some non-personal pronouns and the competitive use of this pronoun in relation to the lexeme *ça*. The functions of pronouns indicating nouns and words in non-personal constructions were also discussed. The greatest productivity of the pronoun *ça* occurs in the sociolect of children and adolescents, as well as in everyday language and in advertising texts. Some pronouns have the power of depersonalizing the verb. Sometimes it is possible to omit pronouns in colloquial speech. It was found that neutrum as a semantic category is still present in modern French.

Key words: neutrum category, pronoun, non-personal constructions, defective verbs

Słowa-klucze: kategoria neutrum, zaimek, konstrukcje nieosobowe, czasowniki defektywne